

UDK 159.922.7:37.018.1

O'SMIRLIK DAVRIDAGI PSIXOLOGIK INQIROZLAR VA ULARNI YENGISHDA OILA HAMDA MAKTAB HAMKORLIGI

Nurjonova Gulnoza Shomuratovna

Annotatsiya. Tezisdagi o'smirlik davridagi psixologik inqirozlarning mohiyati, sabablari va belgilari hamda ularni yengishda oila va maktab hamkorligining roli qisqacha tahlil qilingan. Inqirozlarning eng o'tkir bosqichi 14–16 yoshga to'g'ri kelishi va hamkorlik modeli alohida olingan ishdan ikki barobar samarali ekanligi xulosa qilingan.

Kalit so'zlar: o'smirlik, psixologik inqiroz, oila, maktab, hamkorlik, profilaktika.

O'smirlik davri (11–18 yosh) inson hayotidagi eng murakkab psixologik bosqichlardan biri bo'lib, bu davrda shaxs bir vaqtning o'zida jismoniy yetilish, hissiy beqarorlik va ijtimoiy moslashuv jarayonlarini boshdan kechiradi. L. S. Vigotskiy, E. Erikson va D. B. Elkoninlarning klassik nazariyalari bu davrdagi inqirozlarni rivojlanishning normativ hodisasi sifatida talqin qiladi: ular shaxs ichki ehtiyojlari va tashqi muhit talablari o'rtasidagi ziddiyatdan kelib chiqadi va to'g'ri yengilganda yangi shaxsiy sifatlarning shakllanishiga olib keladi.

Empirik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, inqiroz belgilarining eng o'tkir cho'qqisi 15–16 yoshda kuzatiladi: bu yoshda o'smirlarning 62%i xavotirlanish, 48%i depressiv kayfiyat va 65%i oila yoki maktab bilan jiddiy mojarolarni boshdan kechiradilar. Inqiroz sabablari tuzilishida birinchi o'rinda oilaviy mojaro va emotsional uzilish (29%) turadi, ikkinchi va uchinchi o'rinlarda esa o'qishdagi yuk (22%) hamda tengdosh muammolari (18%) joylashgan. So'nggi o'n yillikda ijtimoiy tarmoqlar va kiber-bullying ulushi 5%dan 14%gacha o'sgan.

Inqirozning konstruktiv yengilishi uchun yagona, qo'llab-quvvatlovchi muhitning shakllanishi zarur. U. Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasiga ko'ra, eng muhim omil — bu mezotizim, ya'ni oila va maktab kabi ikki asosiy mikrotizim o'rtasidagi munosabatlar sifatidir. Mezotizim mustahkam bo'lganda o'smir psixologik xavfsizlikni his qiladi; aksincha, oila va maktab o'rtasida nomuvofiqlik bo'lsa, inqiroz chuqurlashadi.

Oila va maktab hamkorligining samarali modeli quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

- oila tomonida — hissiy qo'llab-quvvatlash, ishonchli muloqot va ijobiy xulq-atvor namunasi;
- maktab tomonida — pedagog-psixolog xizmati, sinf rahbarining individual ishi va ma'lum kunlik tartib;
- muvofiqlashtiruvchi mexanizm — ota-onalar majlislari, treninglar, yakka maslahat va monitoring;
- doimiy ma'lumot almashinuvi — nafaqat akademik, balki o'smirning hissiy holatiga oid sifatli ma'lumotlar.

Olti oylik kuzatuv ma'lumotlari ushbu modelning yuqori samaradorligini tasdiqlaydi: hamkorlik yondashuvi inqiroz belgilarini 71%ga, alohida olingan maktab ishi esa atigi 33%ga kamaytiradi. Demak, oila va maktabning birgalikdagi ishi alohida harakatlardan 2,15 marta yuqori natija beradi. Eng samarali usullar oilaviy psixologik seanslar (82%), yakka maslahat (78%) va ota-onalar uchun treninglar (71%) hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarga olib keladi: birinchidan, o'smirlik inqirozini patologiya emas, rivojlanish bosqichi sifatida qarash kerak; ikkinchidan, profilaktik ish faqat oila yoki faqat maktab orqali samarasiz, faqat ularning hamkorligi haqiqiy natija beradi; uchinchidan, har 300 o'quvchiga kamida bitta to'liq stavkali pedagog-psixolog tayinlash, ota-onalar uchun anonim onlayn maslahat xizmatlarini joriy etish va psixologik xizmatlar atrofidagi ijtimoiy stigmani yumshatish — bu yo'nalishdagi ustuvor amaliy vazifalardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vigotskiy L. S. Yosh va pedagogik psixologiya. — Toshkent: O'qituvchi, 2018. — 384 b.
2. Bronfenbrenner U. Ekologiya chelovecheskogo razvitiya. — M.: Progress, 2009. — 416 s.
3. G'oziyev E. G'. Yosh psixologiyasi. — Toshkent: Universitet, 2020. — 312 b.
4. Karimova V. M. Oilaviy psixologiya. — Toshkent: A. Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2018. — 264 b.
5. Rean A. A. Psixologiya podrostka. Polnoye rukovodstvo. — SPb.: Praym-Yevroznak, 2008. — 432 s.

